

NAMANGAN VILOYATIDA TADBIRKORLIK SUBYEKTLARI RIVOJLANISHI YO‘LLARI

Alimatova Shoxsanam Abdumalik qizi

Namangan davlat texnika universiteti
“Marketing” kafedresi, tayanch doktoranti

Annotatsiya

Maqolada kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning iqtisodiyotda tutgan o‘rni, mamlakatimizda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish bo‘yicha amalga oshirilayotgan chora-tadbirlar o‘rganilgan. Namangan viloyatida kichik biznes va xususiy tadbirkorlikda band aholi hamda viloyatda iqtisodiy faoliyat turi bo‘yicha tadbirkorlik subyektlari tahlil etilgan. Namangan viloyatida tadbirkorlikni yanada rivojlantirish bo‘yicha taklif va tavsiyalar ishlar chiqilgan.

Kalit so‘zlar: Kichik biznes, xususiy tadbirkorlik, kredit, tadbirkorlik, YaIM, eksport, import, savdo, sanoat zonasi, xususiy sektor.

Аннотация

В статье рассматривается роль малого бизнеса и частного предпринимательства в экономике, реализуемые в нашей стране меры по развитию малого бизнеса и частного предпринимательства. Проанализировано население, занимающееся малым бизнесом и частным предпринимательством в Наманганской области, а также субъекты предпринимательства региона по видам экономической деятельности. Были сделаны предложения и рекомендации по дальнейшему развитию предпринимательства в Наманганской области.

Ключевые слова: Малый бизнес, частное предпринимательство, кредит, предпринимательство, ВВП, экспорт, импорт, торговля, промышленная зона, частный сектор.

Abstract

The article studies the role of small business and private entrepreneurship in the economy, measures being taken to develop small business and private entrepreneurship in our country. The population employed in small business and private entrepreneurship in Namangan region and business entities by type of economic activity in the region are analyzed. Proposals and recommendations are made for the further development of entrepreneurship in Namangan region.

Keywords: Small business, private entrepreneurship, credit, entrepreneurship, GDP, export, import, trade, industrial zone, private sector.

KIRISH

Mamlakatimizda amalga oshirilayotgan islohotlar iqtisodiyotning barcha sohalarini, shu jumladan, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirishda, ularni davlat va nodavlat tuzilmalari tomonidan qo‘llab-quvvatlash tizimini takomillashtirish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik sohasini mamlakatimiz ichki imkoniyatlaridan kelib chiqib, rivojlantirish mexanizmlarini takomillashtirilmogda. O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasida

tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirish asosiy strategik yoʻnalishlari koʻrsatib oʻtilgan. Bular quyidagilar: tadbirkorlik faoliyatini tashkil qilish va doimiy daromad manbalarini shakllantirish uchun sharoitlar yaratish, xususi sektorning YaIMdagi ulushini 80 foizga va eksportdagi ulushini 60 foizga yetkazish; hududlarda 200 ta yangi sanoat zonalarini tashkil etish va biznes-inkubatorlar tizimini rivojlantirish; sharoiti ogʻir boʻlgan tumanlarda tadbirkorlikni rivojlantirish uchun yanada qulay shart-sharoitlar yaratish; 2026 yilga borib tadbirkorlik subyektlariga soliq yuklamasini yalpi ichki mahsulotning 27,5 foizidan 25 foizi darajasiga kamaytirish; iqtisodiyotda davlat ishtirokini qisqartirish va xususi sektorga keng yoʻl ochish va iqtisodiy munosabatlarda erkin bozor tamoyillarini joriy etishni kengaytirish.

Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 7- sentyabrda “Kichik biznesni uzluksiz qoʻllab-quvvatlash” kompleks dasturini takomillashtirish chora-tadbirlari toʻgʻrisida PQ-312-sonli qarori qabul qilindi. Kichik biznesni moliyaviy qoʻllab-quvvatlashning uzluksizligi va barqarorligini taʼminlash, bank va mikromoliyalashtirish xizmatlaridan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish, tadbirkorlik subyektlariga ajratiladigan kreditlar muddatlarini uzaytirish hamda 2030-yilgacha tadbirkorlikning turli yoʻnalishlarini rivojlantirish [1] boʻyicha ustuvor vazifalar belgilangan.

ADABIYOTLAR SHARHI

Kichik biznes va tadbirkorlik tushunchalarni birinchi boʻlib XVII asr oxiri va XVIII asr boshlarida ingliz iqtisodchisi Richard Kantilon tomonidan qoʻllangan. Richard Kantilon tadbirkorni tavakkalchilik sharoitida faoliyat koʻrsatuvchi kishi sifatida taʼriflaydi va u yer hamda mehnat omilini iqtisodiy farovonlikni belgilab beruvchi boylik manbai deb tushuntirgan. 1767-1832 yillar davomida faoliyat olib borgan mashhur fransuz iqtisodchisi J.B.Sey oʻzining «Siyosiy iqtisod risolasi» kitobida (1803y.) tadbirkorlik faoliyatini ishlab chiqarishning uch mumtoz omillari – yer, kapital, mehnatning yaxlitligi deb taʼriflagan edi. Kichik biznesni davlat tomonidan tartibga solish va qoʻllab-quvvatlash tizimining shakllanish bosqichlari rossiyalik iqtisodchisi V.N.Bykova tadqiqot ishlarida oʻrganilgan, shuningdek rossiyalik olimlardan O.V.Gleba va V.S. Shpekalar kichik va oʻrta korxonalarini davlat tomonidan qoʻllab quvvatlashning muammoli jihatlarini oʻrgangan. Jon Lester oʻzining “Kichik biznesni qoʻllab-quvvatlovchi siyosat aralashuvi: asoslar, natijalar va tavsiyalar” nomli maqolasida Kichik biznes va tadbirkorlikni qoʻllab-quvvatlash boʻyicha federal tashabbuslarni uchta keng guruhga boʻlish mumkinligini taʼkidlab oʻtgan. Bular moliyalashtirish dasturlari, ilmiy-tadqiqotlarni qoʻllab-quvvatlash va tadbirkorlar uchun ayniqsa foydali boʻlgan soliq choralaridir” deya taʼkidlagan [2]. Xalqlar boyliklarining mohiyati va sabablarini tadqiq etish” asarida A.Smit tadbirkor taʼrifiga alohida eʼtibor bergan edi. A.Smit fikricha, tadbirkor-kapital egasi. U muayyan tijorat gʻoyasini amalga oshirib, daromad olish uchun tavakkalchilik bilan ish boshlaydi, chunki kapitalni biror-bir ishga sarflash doimo tavakkalchilik bilan bogʻliqdir.

METODOLOGIYA

Tadqiqotda kichik biznes va xususiy tadbirkorlik sohasida band bo‘lgan aholi, Namangan viloyatida iqtisodiy faoliyat turi bo‘yicha tadbirkorlik subyektlari soni va boshqa ko‘rsatkichlari bo‘yicha rasmiy statistika ma’lumotlaridan foydalanilgan. Iqtisodchi olimlarning fikrlari hamda qonunchilikdagi me’yoriy hujjatlarga asoslanib, analiz, sintez, induksiya va deduksiya usullarini qo‘llagan holda mavzu bo‘yicha tadqiqot olib borilgan.

TAHLIL VA NATIJALAR

So‘nggi yillarda mamlakatimiz va uning barcha hududlarida tadbirkorlikni rivojlantirish, aholini tadbirkorlikka keng jalb qilishga qaratilgan chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Ma’lumki, xususiy tadbirkorlikning kichik va o‘rta biznes shakli bugungi rivojlangan davlatlar tajribasida o‘zining yuksak va muvaffaqiyatli natijalari bilan mustahkam o‘rin egallagan bo‘lib, ayrim davlatlarda uning Yalpi ichki mahsulotdagi ulushi 60-70 foizni tashkil etadi. Rivojlangan mamlakatlarda kichik biznes yalpi ichki mahsulotning 50 foiz ga yaqinini tashkil qiladi. Masalan, “Germaniyada kichik va o‘rta korxonalarining YaIMdagi ulushi 53 foiz, Shvetsiyada 58 foiz, Italiyada 68 foiz. Kichik biznes aholi bandligining 50 foizdan ortig‘ini ta’minlamoqda”. [3] Keyingi yillarda mamlakatimizda tadbirkorlik subyektlari faoliyatini rivojlantirish, aholini tadbirkorlikka jalb qilish va bandligini ta’minlash uchun ko‘plab chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda.

1-jadval

Namangan viloyatida iqtisodiy faoliyat turi bo‘yicha faol tadbirkorlik subyektlari [4]

Faoliyat turi	2020 y	2021 y	2022 y	2023 y	2024 y
Qishloq, o‘rmon va baliq xo‘jaligi	1 796	2 507	2 700	3 098	1 899
Sanoat	5 453	6 525	7 098	7 838	4 880
Qurilish	1 922	2 261	2 384	2 441	1 642
Savdo	6 905	9 034	10 281	11 686	9 023
Tashish va saqlash	960	1 053	1 100	1 211	960
Yashash va ovqatlanish bo‘yicha xizmatlar	1 119	1 355	1 513	1 681	1 318
Axborot va aloqa	349	427	474	499	380
Sog‘liqni saqlash va ijtimoiy xizmatlar	444	534	590	657	634
boshqa turlari	2 513	2 835	2 809	3 194	2 400
Jami	21 461	26 531	28 949	32 305	23 136

2020-2024-yillarda Namangan viloyatida faol tadbirkorlik subyektlari umumiy soni yildan yilga oshib borganini ko‘rishimiz mumkin. Namangan viloyatida dehqonchilik, chorvachilik bilan shug‘ullanuvchi tadbirkorlik subyektlari ko‘p bo‘lib, viloyat agrar iqtisodiyotining rivojlanishiga xizmat qilmoqda. 2021-2023 yillarda viloyatda qishloq, o‘rmon va baliq xo‘jaligida tadbirkorlik subyektlari soni so‘ngi besh yilda deyarli 1,5 barobarga o‘sganligini ko‘rishimiz mumkin. Viloyatda ishlab

chiqarish korxonalari, qurilish materiallari ishlab chiqarish hamda yengil sanoat sohasi yaxshi rivojlangan bo‘lib, sanoatda kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlari 2020-2023 yillarda 1500 ga yaqin yangi tadbirkorlik subyektlari faoliyat olib borgan bo‘lsada, 2024 yilga kelib sezilarli darajada pasayish kuzatilgan. Namangan viloyatida 2024-yilda kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlari eng ko‘pi savdo sohasida faoliyat olib borganini ko‘rishimiz mumkin. Sog‘liqni saqlash va ijtimoiy xizmatlar sohasida tahlil etilayotgan davr oralig‘ida 200 yaqin yangi tadbirkorlik subyektlari qo‘shilganini ko‘rishimiz mumkin.

Kichik-biznes va xususiy tadbirkorlikning iqtisodiyot tarmoqlaridagi ulushi o‘sdi. Sanoat tarmog‘ida kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning ulushi 2020 yilda 5586,1 mlrd.so‘mni tashkil etgan bo‘lsa 2024-yilga kelib ushbu ko‘rsatkich 2,8 barobarga o‘sganligini, savdo sohasi bo‘yicha 2,1 barobarga o‘sganligi, xizmatlar sohasi esa 2024 yilda 35 217,3 mlrd.so‘mni tashkil etgan holda deyarli 6 barobarga o‘sganligini ko‘rishimiz mumkin. Bundan tashqari 2020-2024-yillarda yo‘lovchi tashish, Yuk tashish, qurilish, qishloq, o‘rmon va baliq xo‘jaligi va boshqa ko‘plab sohalarda rivojlanish ko‘rsatkichlarini tahlil qilishimiz mumkin.

2-jadval

Namangan viloyati kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning iqtisodiyot tarmoqlaridagi asosiy ko‘rsatkichlari hajmi [4]

Sohalar	2020 y	2021 y	2022 y	2023 y	2024 y
Sanoat (mlrd.so‘m)	5586,1	7 174,3	8 112,6	10 133,7	15970,3
Qurilish (mlrd.so‘m)	4260,7	5 247,9	6 069,8	6 722,4	11754,1
Eksport (ming.AQSH.dol)	197767,0	245235,1	262633,8	258859,2	294196,8
Import (ming.AQSH.dol)	376390,9	467735,3	501 460,8	585 068,9	503836,5
Savdo (mlrd.so‘m)	11 031,4	14 216,3	16 395,4	19 495,7	23 266,9
Qishloq, o‘rmon va baliq xo‘jaligi (mlrd.so‘m)	19 065,2	22 671,5	26 208,5	30 915,6	33 336,5
Xizmatlar (mlrd.so‘m)	5 925,0	7 990,1	9 742,4	11 839,2	35 217,3
Yuk tashish (mln.tonna)	24,4	27,3	29,0	30,8	35,2
Yuk aylanmasi (mln.tonna-km)	539,7	583,3	728,8	1 261,1	1 367,8
Yo‘lovchi tashish (mln.yo‘lovchi)	404,0	423,7	437,6	446,9	455,4
Yo‘lovchi aylanmasi (mln.pass.km)	7 594,2	7 979,0	8 415,1	8 981,1	9 522,0

Namangan viloyatida kichik biznes va xususiy tadbirkorlik mehnat bozorining muhim qismini tashkil etadi. 2024 yil holatiga ko‘ra viloyatdagi jami band aholining 60 % dan ortig‘i kichik biznes va xususiy tadbirkorlik sohasida ishlaydi. Kichik biznesda band bo‘lganlarning asosiy qismi sanoat, qishloq xo‘jaligi, savdo va xizmatlar sohasida faoliyat olib bormoqda. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlanishi natijasida viloyatda mehnat resurslarining katta qismi ushbu sohada band bo‘lmoqda.

3-jadval

Namangan viloyatida kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlarining eksport va import ko'rsatkichlari tahlili [4]

ming.AQSH. Dollar

№	Ko'rsatkichlar nomi	2020 y	2021 y	2022 y	2023 y	2024 y
1	Eksport	197 767	245 235,10	262633,80	258859,20	294 196,80
2	Import	376390,90	467 735,30	501460,80	585068,90	503 836,50

Jadval ma'lumotlariga ko'ra tahlil qilinayotgan davr oralig'ida kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlari eksport salohiyati sezilarli darajada o'sganligini ko'rishimiz mumkin. Mazkur davr oralig'ida 1,5 barobarga o'sganligini, import ham shunga mos ravishda 1,3 barobarga o'sganligini ko'rishimiz mumkin. Mamlakatimizda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirishga qaratilgan chora-tadbirlar natijasida kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning hududlar eksportida ulushi o'sib bormoqda.

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlanib borishi natijasida, aholining mehnatda bandlar soni oshishiga, ijtimoiy hayotning yaxshilanishiga, turmush sharoitiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shu bois kichik biznes va xususiy tadbirkorlik bugungi kunda jamiyatimizdagi ijtimoiy va siyosiy barqarorlikning kafolati va tayanchiga, yurtimizning taraqqiyot yo'lidan faol harakatlantiradigan kuchga aylanib bormoqda.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Mamlakatimizda amalga oshirilayotgan islohotlar har bir sohada o'z natijasini ko'rsatmoqda. Xususan Namangan viloyatida kichik biznes va xususiy tadbirkorlik yildan yilga rivojlanib viloyatni rivojlantirishda asosiy drayver sohaga aylanganligini ko'rishimiz mumkin. Namangan viloyati o'zining tabiiy sharoiti, aholi mehnat bilan bandligi, hududning o'z qadriyatlari jihatidan kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish uchun qulay hudud hisoblanib, kelgusi yillarda yanada rivojlantirish uchun quyidagilar tavsiya etiladi.

Namanganda kichik biznesni rivojlantirishda quyidagi yo'llardan foydalanish ijobiy natijalar beradi deb hisoblaymiz:

- Viloyatda yangi tashkil etilayotgan va barqaror faoliyat yuritayotgan tadbirkorlik subyektlariga har tomonlama qulay sharoit va muhitlar yaratish.
- Davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash (kichik biznes markazlarini tashkil etish, kompensatsiya va istiqbolli loyihalarda ishtirok etish.
- Kadrlarni o'qitish va rivojlantirish.
- Istiqbolli loyihalarni moliyalashtirish.

Mazkur chora-tadbirlar kichik biznes subyektlarining o'sishini rag'batlantirish va ularning viloyat iqtisodiyotida muvaffaqiyatli faoliyat yuritishi uchun shart-sharoit yaratishga imkoniyat yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 07-sentyabrda PQ-312-son “Kichik biznesni uzluksiz qo‘llab-quvvatlash” kompleks dasturini takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida Qarori <https://lex.uz/ru/docs/-7093832>
2. Shahzoda Hatamova. “Iqtisodiyotni erkinlashtirish sharoitida kichik biznesni boshqarish tashkiliy mexanizmini takomillashtirish”. <https://zenodo.org/record/6333622#.Y8PoXZByUk6John>
3. Elar.urfu.ru
4. Namangan viloyat statistika qo‘mitasi ma’lumotlari. Namstat.uz
5. Xalmirzayev Axmadjon Axunovich “O‘zbekistonda kichik biznesni rivojlantirish istiqbollari” Young Scientist Research Journal of Karakalpakstan. June vol .
6. Olimjonovich, M. T. (2024). Raqamli iqtisodiyotda Sanoat 4.0 ni rivojlanishini oziga xos jihatlari. Science and innovation, 3(Special Issue 24), 1061-1063.

Marketing

ilmiy, amaliy va ommabop jurnali

Muharrir: Xakimov Ziyodulla Axmadovich
Ingliz tili muharriri: Tursunov Boburjon Ortiqmirzayevich
Rus tili muharriri: Kaxramonov Xurshidjon Shuxrat o'g'li
Musahhah: Karimova Shirin Zoxid qizi
Sahifalovchi va dizaynerlar: Sadikov Shoxrux Shuxratovich
Abidjonov Nodirbek Odijon o'g'li

2025-yil, iyun, 6-son

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar mas'ul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelavermasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga murojaat qilish mumkin. Ilmiy maqola, ommabop maqola, reklama, hikoya va boshqa ilmiy-ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

Elektron pochta: info@marketingjournal.uz
Bot: [@marketinjournalbot](https://t.me/@marketinjournalbot)
Tel.: +998977838464, +998939266610

Jurnalning rasmiy sayti: <https://marketingjournal.uz>

Marketing jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi **Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2024-yil 04-oktabrdagi 332/5 sonli qarori** bilan milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan

"Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnali 2024-yil 15-martdan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **C-5669517** reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan. **Litsenziya raqami: №240874**

"Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnalining xalqaro darajasi: **9710. ГОСТ 7.56-2002** " Seriyali nashrlarning xalqaro standart raqamlanishi" davlatlataro standartlari talablari. **Berilgan ISSN tartib raqami: 3060-4621**